

Natura 2000 Friese Merengebied

Samenvatting evaluatie eerste beheerplan

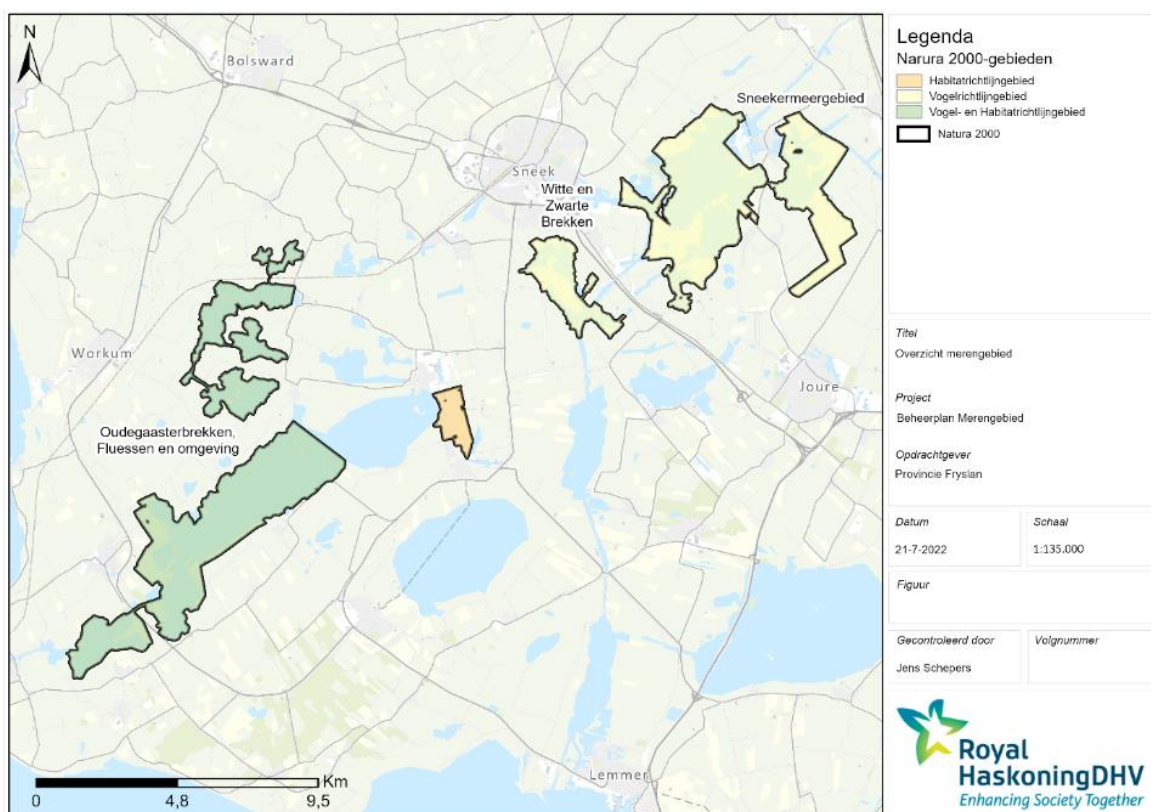

Samenvatting evaluatie Natura 2000-beheerplan Friese merengebied

Onderstaand een eerste samenvatting van de evaluatie die opgesteld is op basis van de uitkomsten van het eerste Natura 2000-beheerplan Friese merengebied. Het definitieve evaluatierapport wordt t.z.t. als bijlage bij het tweede Natura 2000-beheerplan toegevoegd. Deze samenvatting geeft op hoofdlijnen de eerste bevindingen uit de evaluatie weer.

Aanleiding

In het Friese merengebied ligt een drietal Natura 2000-gebieden, namelijk het Sneekermeergebied, Witte en Zwarte Brekken, en Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving (Figuur 1). Natura 2000-gebieden zijn onderdeel van een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden. In deze gebieden worden bedreigde plant- en diersoorten beschermd om de biodiversiteit in Europa te behouden. De bescherming van deze gebieden valt in Nederland onder de Wet Natuurbescherming. In alle Natura 2000-gebieden in het Friese merengebied geldt de Vogelrichtlijn. Dit betekent dat voor elk van deze gebieden een aantal vogelsoorten is aangewezen dat beschermd moet worden. Naast de Vogelrichtlijn geldt in de Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving ook de Habitatrichtlijn voor de bescherming van een aantal habitattypen (vegetaties) en een aantal diersoorten (muis en vleermuis) anders dan vogels.

Figuur 1: Kaart van het Friese merengebied met Natura 2000 gebieden

Voor deze gebieden is een beheerplan opgesteld dat in 2014 ingegaan is met een looptijd van 6 jaar. In totaal zijn er drie beheerplanperiodes van 6 jaar. Een beheerplan mag eenmalig verlengd worden. Dat is voor het Friese merengebied gedaan voor een periode van

3 jaar. Omdat het huidige (eerste) beheerplan in 2023 afloopt en er een nieuw (tweede) beheerplan moet komen is het uitgevoerde beheer van de afgelopen jaren geëvalueerd. Het doel hiervan is om op een rijtje te zetten welke maatregelen precies zijn uitgevoerd en of de natuurdoelstellingen hiermee worden behaald. De belangrijkste uitkomsten worden hieronder samengevat.

Beschrijving van het gebied

De Natura 2000-gebieden binnen het Friese merengebied worden gekenmerkt door open water, afgewisseld met plassen, graslanden, moerassen en rietlanden. Door het open karakter en de combinatie van open water met natte graslanden zijn deze gebieden van oudsher rijk aan een groot aantal vogelsoorten die het gebied gebruiken als broed-, foerageer- en/of rustgebied. Het gebied is één van de weinige gebieden waar de noordse woelmuis (unieke ondersoort die alleen in Nederland voorkomt) nog voorkomt. Ook is het een belangrijk foerageergebied voor de zeldzame meervleermuizen. Naast de grote natuurwaarde heeft het gebied ook een grote recreatieve waarde, met name op het gebied van watersport. Rondom het gebied liggen meerdere recreatieve voorzieningen, zoals campings en hotels. Verder zijn er binnen en buiten het gebied ook landbouwactiviteiten, met name in relatie tot veehouderij, en gebruiken beroeps- en sportvissers het gebied om te vissen.

Geconstateerde knelpunten beschreven in het eerste beheerplan

In het eerste beheerplan was al duidelijk dat het met een aantal soorten waarvoor Natura 2000-doelstellingen gelden niet goed gaat. Hierbij moet gedacht worden aan vogelsoorten zoals de kwartelkoning en de kemphaan die afhankelijk zijn van kruidenrijke natte graslanden, verschillende soorten eenden die erg gevoelig zijn voor verstoring en een aantal soorten steltlopers dat afhankelijk is van open gebied met plasdras situaties als slaapplaatsen. Ook met de bedreigde noordse woelmuis in het gebied gaat het niet goed, hoogstwaarschijnlijk door concurrentie met de aardmuis, die in het voordeel is in het geval van stabiele (lage) waterstanden. Naast de diersoorten is er een drietal habitattypen, waarvoor doelstellingen gelden in het kader van Natura 2000. Voor het behalen van de daarvoor geldende doelstellingen is met name de waterkwaliteit van belang. De verbetering van de waterkwaliteit valt onder de Kaderrichtlijn Water (KRW). Daar wordt in het evaluatierapport wel op ingegaan, maar is voor nu uit deze samenvatting gelaten. Het evaluatierapport wordt als bijlage opgenomen in het beheerplan voor de tweede beheerplanperiode.

Figuur 2: Plasdras situatie (afgegraven stuk land op polder de Samenvoeging)

De belangrijkste oorzaken voor de achteruitgang van een aantal doelsoorten, die in het eerste beheerplan zijn genoemd, zijn hoogstwaarschijnlijk:

1. een verslechtering van het leefgebied door een te stabiel waterpeil in het gebied;
2. de verstoring van vogelrustgebieden als gevolg van de toegenomen recreatie in het gebied.

De stabilisatie van het waterpeil heeft ervoor gezorgd dat veengronden en polders zijn verdroogd met verzuring en verlaging van de bodem tot gevolg. De verzuring heeft bijgedragen aan een vermindering van de biodiversiteit in het gebied, waardoor de voedselbeschikbaarheid voor een aantal Natura 2000-doelsoorten omlaag gegaan is. Daarnaast is de oppervlakte en kwaliteit van een leefgebieden, waaronder moerassige leefgebieden, die voor bijvoorbeeld het porseleinhoen van belang zijn, en rietlanden achteruitgegaan.

De verstoring van de vogelrustgebieden in het winterhalfjaar is een probleem voor de vogels in het kader van hun energiehuishouding. In de winter is voedsel schaarser en is het vaak kouder. Dit betekent dat vogels een stuk zuiniger om moeten gaan met hun energie. Het elke keer op moeten vliegen en de extra alertheid als gevolg van verstoring kost de vogels veel energie. Uiteindelijk betekent dit dat verstoring een negatief effect heeft op de kwaliteit van het leefgebied van deze vogels.

Natura 2000-doelstellingen voor het gebied

Voor elk Natura 2000-gebied zijn één of meerdere kernopgaven geformuleerd die moeten leiden tot een duurzame bescherming van gebieden en een gunstige staat van instandhouding van specifieke habitattypen en soorten. Voor alle Natura 2000-gebieden in het Friese merengebied geldt een kernopgave voor plas-dras situaties voor smienten, broedvogels en de noordse woelmuis. Alle drie de gebieden hebben ook een kernopgave

voor voldoende rustplaatsen voor watervogels zoals ganzen en bepaalde soorten eenden. Het Natura 2000-gebied de Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving heeft daarnaast ook een kernopgave voor het herstel van grote oppervlakten/brede zones overjarig riet.

Naast de kernopgaven heeft elk gebied ook specifieke doelstellingen gericht op de aangewezen habitattypen en/of diersoorten (vogels en/of andere dieren). Omdat alle drie de Natura 2000-gebieden Vogelrichtlijngebieden zijn, gelden hier specifieke doelstellingen met betrekking tot broedvogel- en niet-broedvogelsoorten. Voor alle aangewezen soorten, behalve de kempfaan als broedvogel in het Sneekermeergebied, geldt een doelstelling voor behoud van omvang en kwaliteit van het leefgebied. Voor de kempfaan als broedvogel in het Sneekermeergebied is het doel een verbetering van de omvang en de kwaliteit van het leefgebied. Naast doelstelling voor het leefgebied zijn er ook doelstellingen voor aantallen van elke aangewezen soort in het gebied. Deze doelaantallen zijn per soort terug te vinden in de tabel in de bijlage.

Voor Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving geldt naast de Vogelrichtlijn ook de Habitatrichtlijn. Dit betekent dat er ook specifieke doelen zijn voor specifieke habitattypen en diersoorten anders dan vogels. Voor alle habitattypen in het gebied (Meren met Krabbenscheer en fonteinkruiden, Ruigten en zomen (moerasspirea) en Ruigten en zomen (harig wilgenroosje)) geldt een doelstelling voor behoud van oppervlakte en kwaliteit. Verder moet de oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied van de meervleermuis behouden worden en moet de oppervlakte en kwaliteit van het leefgebied van de noordse woelmuis verbeterd worden.

Getroffen maatregelen

Om de Natura 2000-doelstellingen te behalen zijn er in het beheerplan 23 maatregelen opgenomen. Deze maatregelen zijn voornamelijk gericht op de inrichting van de gebieden, op het regulier beheer en op het gebruik van de gebieden. Daarnaast zijn er nog enkele onderzoeksmaatregelen getroffen met onder andere het doel beter inzicht te krijgen in de staat van het gebied en de soorten die er leven.

Figuur 3: Noordse woelmuis

De maatregelen in het beheerplan die zijn gericht op de gebiedsinrichting hebben voornamelijk als doel het leefgebied van de beschermde soorten te verbeteren door:

- het vergroten van het moerasgebied,
- het verbeteren/introduceren van peildynamiek,
- het herstel van zomerpolders (staan 's winters onder water),
- de aanleg van natuurlijke oevers,
- de aanleg/vergroting van eilandjes,
- het herstel van de hoogteligging ten behoeve van de noordse woelmuis.

Onderzoeksmaatregelen

In het beheerplan is een aantal onderzoeksmaatregelen opgenomen met betrekking tot de vermoerassing in bestaande situaties en de uitkomsten van reeds uitgevoerde oever- en kadeprojecten. Het doel hiervan was om na te gaan op welke manier de maatregelen voor de gebiedsinrichting vorm zouden moeten krijgen. De onderzoeken zijn uitgevoerd en daarnaast is er door een adviesbureau nog een analyse gedaan om na te gaan op welke locatie specifieke maatregelen met betrekking tot vernatting en peildynamiek het beste uitgevoerd kunnen worden. Naast deze onderzoeken is er ook onderzoek gedaan naar de staat van de noordse woelmuis en de meervleermuis in het gebied. Hierbij is onder andere gekeken naar de populatiegrootte en verspreiding van de soorten evenals de knelpunten voor deze soorten in het gebied.

Gebiedsinrichting

Voor de uitbreiding van het moerasgebied zijn op een aantal plaatsen in het gebied slenken gegraven om lokaal de geleidelijke overgangen tussen land en water te vergroten. Een mooi voorbeeld hiervan is het gebied de Galamadammen in de Fluessen waar in 2021 twee slenken zijn uitgediept en verbreed (Figuur 4). In 2015 is begonnen met het introduceren van peildynamiek door het waterpeil lokaal te verhogen. Dit is onder andere gebeurd op de noord- en zuidoever van de Bûtlannen in de Oudegaasterbrekken. Om meer plasdras situaties te creëren voor met name de steltlopers zijn er op verschillende plaatsen stukken polder afgegraven of zijn er greppels breder gemaakt. De drassige stukken op de overgang van water naar land in deze plasdras situaties zijn onder andere belangrijk voor de vogels om voedsel te kunnen vinden.

Figuur 4: Slenken in de Galamadammen-West zijn verder uitgediept en breder gemaakt.

Regulier beheer

Wat betreft de maatregelen gericht op het regulier beheer van het gebied zijn er voornamelijk veranderingen doorgevoerd in het maai-beheer. Op een aantal zomerpolders in het gebied, waaronder in de Bombrekken in de Oudegaasterbrekken, is het maai-beheer geëxtensieverd met het doel een betere leefomgeving voor de noordse woelmuis te creëren. De noordse woelmuis gedijt het best in zeer natte gebieden met wat ruigere begroeiing, wat gestimuleerd wordt door een extensiever maai-beheer.

Verder is op een aantal graslanden, zoals de Potskar Noard en Súd (2016) en Meineslootpolder (2018), een flexibele maaidatum ingesteld die afhankelijk is van het wel of niet aanwezig zijn van onder andere de kwartelkoning en kempiaan. Doordat er voor het maaien gekeken wordt of de doelsoorten aanwezig zijn in het te maaien perceel, wordt het uitmaaien van kuikens voorkomen. Naast veranderingen in het maaibeheer wordt er ten behoeve van een aantal vogelsoorten die in het najaar hun winterrustgebieden betrekken, met name eenden en ganzen, ook een aantal zomerpolders eerder onder water gezet (vanaf 1 oktober i.p.v. 1 november).

Recreatief gebruik

Figuur 5: Boei voor afbakening winterrustgebied voor vogels

Om de verstoring in de winterrustgebieden, ten behoeve van overwinterende vogels, zoveel mogelijk te beperken is er in 2013 een vrijwillige gedragscode geïntroduceerd voor waterrecreanten, sportvissers, beroepsvissers en andere gebruikers. In de gedragscode wordt gevraagd de rustgebieden te respecteren tussen 1 oktober en 1 april. Deze gedragscode is in 2013 ondertekend door de betrokken partijen. Aan het begin van de rustperiode wordt er via verschillende kanalen waaronder social media gecommuniceerd over de rustgebieden. Verder worden de rustgebieden met boeien afgebakend om duidelijk te maken waar ze zich bevinden. Momenteel is niet precies duidelijk hoe goed de gedragscode wordt nageleefd. Wel zijn er twijfels over de duidelijkheid van de afbakening van de rustgebieden. Om deze reden wordt er op 3 plekken geëxperimenteerd met het plaatsen van meer boeien en andere stickers op de boeien waarop duidelijker gevraagd wordt het achterliggende water niet in te varen.

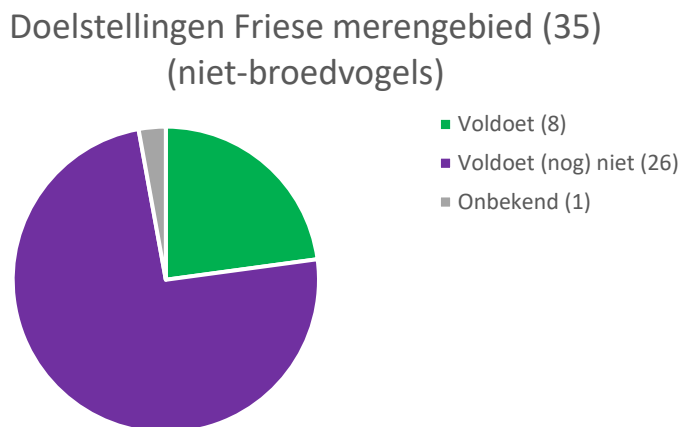
Huidige staat van de Natura 2000-doelsoorten

Om een beeld te krijgen van de huidige staat van instandhouding van de doelsoorten van de verschillende Natura 2000-gebieden in het Friese merengebied is gebruik gemaakt van de informatie over vogeltellingen van Sovon (www.sovon.nl) en de onderzoeken die gedaan zijn voor de noordse woelmuis en de meervleermuis. Sovon is de organisatie die de ontwikkelingen in aantallen en verspreiding van vogels in Nederland in kaart brengt. Dit gebeurt op basis van vogeltellingen die grotendeels door vrijwilligers worden gedaan. Voor de verschillende vogelsoorten wordt een onderscheid gemaakt tussen broedvogels en niet-broedvogels en daar horen ook verschillende doelstellingen bij. Voor de broedvogels is er doelstelling voor het aantal broedparen dat in het gebied broedt. Voor de niet-broedvogels wordt er gekeken naar de gemiddelde populatiegrootte in het seizoen of de maximale populatiegrootte in het seizoen, afhankelijk van de vogelsoort.

In het Sneekermeergebied zijn er vier broedvogelsoorten waar een Natura 2000-doelstelling op rust. Dit zijn de kempiaan, kwartelkoning, rietzanger en het porseleinhoen. Tussen 2010

en 2020 zijn geen broedparen van de kwartelkoning meer waargenomen. Voor de kempfaan is tussen 2015 en 2020 eenmaal een broedpaar waargenomen. Voor het porseleinhoen is in een aantal jaren één broedpaar waargenomen, maar in andere jaren geen. Momenteel wordt alleen voor de rietzanger de doelstelling behaald. In de Witte en Zwarte Brekken zijn geen doelstellingen voor broedvogels en in Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving is er alleen voor het porseleinhoen een doelstelling van 1 broedpaar. Ook deze wordt niet gehaald.

Voor alle Natura 2000-gebieden in het Friese merengebied is een aantal niet-broedvogels (ganzen, eenden en weidevogels) aangewezen onder de Vogelrichtlijn. Voor een aantal soorten gelden meerdere doelstellingen afhankelijk van het gedrag van de soort in het gebied. Het gaat hierbij om het gebruik van het gebied als slaap- en rustplaats en/of als foerageergebied (daar waar de soort eten zoekt). Om te bepalen of de doelstellingen zijn behaald is het gemiddelde genomen van de populaties in de eerste zes winters van de beheerplanperiode. Vervolgens is dit gemiddelde vergeleken met de doelstelling die geldt in het kader van Natura 2000. Zoals in figuur 6 te zien is, wordt er momenteel nog niet voldaan aan het merendeel van de doelstellingen in het Friese merengebied.

Figuur 6: Cirkeldiagram waarin aangegeven wordt aan hoeveel van de Natura 2000 momenteel wordt voldaan. Momenteel wordt aan 8 van de doelstellingen voldoen en aan 26 doelstellingen (nog) niet. Dit diagram is een samenvatting van de tabellen in de bijlage.

Het is hierbij belangrijk te vermelden dat voor aanvang van de beheerperiode de trend in de populatiegroottes voor veel van de soorten negatief was en veel populaties al onder de doelstelling lagen. Om echt een goed en betrouwbaar beeld te kunnen krijgen van het effect van de maatregelen op de vogelpopulaties zijn er tellingen van meerdere jaren nodig. Sovon rekent met kortetermijntrends van 12 jaar. Aangezien de meeste maatregelen in de afgelopen vijf/zes jaar hebben plaatsgevonden, is het nu nog te vroeg om conclusies te kunnen trekken over het effect van deze maatregelen op de vogelpopulaties.

De situatie voor de habitatrichtlijnsoorten noordse woelmuis en meervleermuis is erg ongunstig. Sinds 2017 wordt de verspreiding van de noordse woelmuis op basis van DNA uit muizenkeutels gemonitord. In alle gebieden in Fryslân waar deze soort nog voorkomt, waaronder in de Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving wordt een dalende trend gezien in de hoeveelheid aangetroffen keutels met DNA van de noordse woelmuis. Dit is waarschijnlijk het gevolg van concurrentie met andere muizensoorten die profiteren van de stabiele waterstanden. Ook de aantallen van de meervleermuis nemen af. De realisatie van aanlegplaatsen en het baggeren, schonen en verondiepen van watergangen voor boten heeft een negatief effect gehad op het foerageergebied en de vliegroutes van de

meervleermuis. Daarnaast zijn er ook aanwijzingen dat bijvoorbeeld het na-isoleren van spouwmuren en plaatsen van zonnepanelen leidt tot een vermindering van geschikte verblijfplaatsen.

Voor de twee habitattypen Meren met krabbenscheer en fonteinkruiden, en Ruigten en zomen (moerasspirea) zijn op dit moment niet genoeg gegevens beschikbaar om te beoordelen of de doelstellingen wel of niet behaald worden. Voor het habitatype Ruigten en zomen (harig wilgenroosje) zijn de doelstellingen behaald.

Vervolg

Momenteel wordt gewerkt aan het afronden van het evaluatierapport. Dit verslag zal gebruikt gaan worden als leidraad voor het opstellen van het nieuwe beheerplan dat per 1 juli 2023 in moet gaan. Het evaluatierapport zal als bijlage worden toegevoegd aan het nieuwe beheerplan. Voor het opstellen van dit beheerplan wordt nog aanvullende informatie verzameld. Hiervoor zal ook gebruik gemaakt worden van input van de gebruikers en belanghebbenden uit het gebied. Dit kan door wensen en ideeën aan te dragen bij de inloopbijeenkomsten, het invullen van het digitale formulier (www.fryslan.nl/natura2000) of door contact op te nemen met het Klankcontactcentrum van de provincie. Dit kan via de mail: provincie@fryslan.nl of via de telefoon: [058 292 5925](tel:0582925925). Daarnaast zal een kleine groep belanghebbende organisaties worden gevraagd om mee te kijken bij het opstellen van het beheerplan. In het nieuwe beheerplan wordt op basis van de uitkomsten van het evaluatierapport een analyse gedaan in hoeverre de Natura 2000 doelstellingen worden bereikt en welke maatregelen nodig zijn om deze doelstellingen te gaan bereiken.

Bijlage

Tabellen zijn gemaakt op basis van de gegevens van Sovon.

Sneekermeergebied

Soort	Doel	Trend lange termijn (vanaf 1990)	Trend korte termijn (vanaf 2007)	Gemiddelde 2015-2020
Broedvogels	Broed- paren			Broedparen
Kemphaan	20	Sterk negatief	onbekend	0,17
Kwartelkoning	2	Onbekend	Onbekend	0
Porseleinhoen	2	Onbekend	Onbekend	0,6
Rietzanger	370	Geen verandering	Geen verandering	438
Niet-broedvogels	Aantallen			Aantallen
Kleine Rietgans	580	Sterk negatief	Sterk negatief	2
Kolgans (foerageergebied)	1400*	Negatief	Onbekend	403
Kolgans (rustgebied)	91800	Positief	Onbekend	35192
Brandgans (foerageergebied)	740*	Positief	Onbekend	938
Brandgans (rustgebied)	60300	Positief	Onbekend	55274
Smient	5900	Negatief	Onbekend	3285
Krakeend	220	Positief	Positief	327
Wintertaling	890*	Negatief	Negatief	567
Wilde Eend	1500	Negatief	Negatief	637
Slobeend	150	Onbekend	Sterk positief	190
Meerkoet	1700	Negatief	Onbekend	437
Goudplevier	520	Onbekend	Onbekend	214
Kievit	3500	Negatief	Negatief	1302
Kemphaan (foerageergebied)	960*	Negatief	Negatief	321
Kemphaan (rustgebied)	5200	Sterk positief	Onbekend	1788
Grutto (foerageergebied)	110*	Onbekend	Onbekend	141
Grutto (rustgebied)	970	Positief	Positief	2266
Wulp	1000	Onbekend	Onbekend	568

Witte en Zwarte Brekken

Soort	Doel	Trend lange termijn (vanaf 1990)	Trend korte termijn (vanaf 2007)	Gemiddelde 2015-2020
Niet-broedvogels	Aantallen			Aantallen
Kleine Rietgans	7700	Sterk negatief	Sterk negatief	22
Kolgans	9700	Sterk positief	Geen verandering	9036
Brandgans	6200	Sterk positief	Geen verandering	3745
Smient	1100	Negatief	Negatief	562
Krakeend	70	Positief	Positief	144
Wintertaling	340	Negatief	Negatief	188
Slobeend	100	Geen verandering	Positief	97
Kemphaan	6300	Sterk Negatief	Onbekend	522
Grutto	940	Geen verandering	Geen verandering	655

Oudegaasterbrekken, Fluessen en omgeving

Soort	Doel	Trend lange termijn (vanaf 1990)	Trend korte termijn (vanaf 2007)	Gemiddelde 2015-2020
Broedvogels	Broedparen			Broedparen
Porseleinhoen	1	Onbekend	Onbekend	0
Niet-broedvogels	Aantallen			Aantallen
Kleine Rietgans	20500	Sterk negatief	Sterk negatief	3402
Kolgans	6700	Positief	Onbekend	14158
Brandgans	39300	Onbekend	Onbekend	31095
Smient	2700	Positief	Sterk positief	5208
Kemphaan	2300	Sterk positief	Onbekend	1691
Wulp	Behoud	Onbekend	Onbekend	2027
Kuifeend	2400	Sterk negatief	Sterk negatief	1295
Nonnetje	50	Negatief	Negatief	24